

УДК [378.147:792.8]:37.036

В.А. Косиченко

СУТНІСТЬ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ ДО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ

У статті розкрито сутність наукових концепцій підготовки майбутніх учителів хореографії до виховання молоді на засадах етнокультурних традицій.

Ключові слова: підготовка учителів хореографії, виховання, етнокультурні традиції.

В статье раскрыта суть научных концепций подготовки будущих учителей хореографии к воспитанию молодежи на основе этнокультурных традиций.

Ключевые слова: подготовка учителей хореографии, воспитание, этнокультурные традиции.

In the article the essence of scientific concepts prepare future teachers to the education of young people dance on the basis of ethnic and cultural traditions.

Key words: teacher training choreography, education, ethnic and cultural traditions.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливо актуальним є питання якості освіти, пошуку нового змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання молоді. Сьогодні особистість, її знання, інтелект, компетентність, духовність, культура є найвищою цінністю суспільства, яке прагне посісти чільне місце серед цивілізованих країн ХХІ століття. Сучасні інтеграційні процеси, розширення інформаційного простору нав'язують молоді світогляд, що руйнує процес духовного становлення і розвиток особистості на національно-культурних традиціях, нівелює загальнолюдські цінності, які склалися впродовж багатьох століть. Національна доктрина розвитку освіти в Україні ХХІ століття наголошує на необхідності нагального вирішення комплексу завдань щодо відродження, збереження, засвоєння та творення молодим поколінням духовних надбань народу, зокрема етнокультурних традицій.

Одна з причин появи наукового інтересу до обраної теми пов'язана з тим, що зміст навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах передбачає наявність регіонального компоненту, покликаною відображати етнонаціональну і природно-географічну своєрідність регіонів, особливості їх історії, культури, національних традицій, про що наголошується в «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» та в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»). Національна культура є джерелом національної свідомості, світорозуміння, вона акумулює етнічну своєрідність українського народу, формує національний характер.

У професійній підготовці майбутнього вчителя хореографії етнопедагогічний аспект відіграє важливу роль, оскільки в основу сучасного виховання підростаючого покоління покладений культурно-історичний досвід українців, етнічні виховні традиції та надбання. Разом з тим актуалізується вивчення культурної спадщини різних регіонів України, зокрема Слобожанщини. Слобідська Україна цікавий у культурному аспекті регіон, самотність якого зумовлена його різношаровим заселенням та прикордонним розташуванням. Достатньо пізно його вивчення зумовило сучасний інтерес до вивчення культурних надбань, зокрема танцювальної культури слобожан.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів хореографії до виховання молоді в дусі народних традицій засвідчив наявність певного наукового доробку, який окреслено в працях різного характеру за напрямками:

– загальнотеоретичні та концептуальні основи професійної підготовки вчителя хореографії окреслено в працях Г. Березової, Л. Бондаренко, А. Ваганової, К. Василенка, С. Забрєдовського, К. Голєйзовського, Р. Захарова, Ф. Лопухова, А. Тараканової, В. Уральської, Л. Цветкової та ін.;

– проблеми професійної підготовки педагогів-хореографів вивчали Г. Березова, А. Ваганова, К. Голєйзовський, Р. Захаров, О. Таранцева, В. Уральська;

– значення української етнопедагогіки в процесі фахової підготовки майбутніх викладачів висвітлили дослідники В. Зелюк, О. Павленко, О. Семенов;

– значення фольклорних традицій українського народу в професійній діяльності викладача розглядали П. Ігнатенко, І. Ляшенко, О. Рудницька, М. Семчишин;

– вплив українського народного танцю на духовний розвиток особистості, формування національної самосвідомості, а також на залучення молоді до національних надбань, традицій, побуту визначили Є. Зайцев, С. Зубатов, О. Ліманська, Т. Тіщенко, Т. Ткаченко.

Мета статті – розкрити сутність наукових концепцій професійної підготовки майбутніх учителів хореографії до виховання молоді на засадах етнокультурних традицій українців, зокрема Слобожанщини.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська педагогічна система перебуває на етапі кардинальних змін і характеризується інтегративними процесами щодо зближення з освітніми системами країн зарубіжжя. Модернізація вітчизняної освіти та її входження в європейський освітній простір висуває нові вимоги до підготовки фахівців.

Сьогодні важливим є не тільки об'єм знань, які отримують випускники, а й формування у них практичних навичок майбутньої професійної діяльності. Фахівець повинен бути готовим до змін та вміти пристосовуватися до нових вимог, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися впродовж життя [10, с. 6]. Тобто, в сучасній освітній політиці наголошується на тому, що необхідно бути конкурентоспроможним у будь-якій сфері життя.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури свідчить про те, що дослідженню проблеми професійної підготовки вчителя приділяється належна увага, зокрема у галузі сучасної теорії і методики навчання та виховання за останні роки здійснено ряд важливих досліджень, які суттєво змінюють уявлення про форми і зміст навчально-виховного процесу, подальше вдосконалення якого неможливе без апробованого століттями педагогічного досвіду, а також педагогічної спадщини П. Блонського, В. Верховинця [3], К. Василенка [4], А. Гуменюка [6], І. Огієнка,

О. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, в якій переконливо обґрунтовані ідеї народності у вихованні молоді.

Вітчизняні дослідники Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Смирнова, Т. Танько, О. Шевчук, В. Шульгіна, О. Щолокова приділяли належну увагу проблемі професійної підготовки майбутнього вчителя в галузі мистецької освіти. Визначено значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його професіоналізму у процесі викладання мистецьких дисциплін.

Загальнотеоретичні основи навчання педагогів-хореографів викладені в працях Г. Березової, А. Ваганової, К. Голейзовського, Р. Захарова, В. Уральської, А. Мессерера, Л. Цветкової [18] та ін.

Проблеми професійної підготовки педагогів-хореографів розглядаються в роботах А. Борисова, В. Волчукової, Ю. Громова, І. Ізмайлової, Б. Колногузенка, Е. Попової, Л. Телегіної, але більшість з них присвячено підготовці хореографа до роботи з дитячим колективом.

У наукових працях О. Бурлі, С. Забрєдовського [8], О. Таранцевої з'ясовано комплексний характер професійної підготовки майбутнього вчителя-хореографа, яка припускає вивчення студентами цілого спектру спеціальних курсів, спрямованих на формування основних якостей як педагога-балетмейстера, так і хореографа-виконавця.

Професійна підготовка педагогів-хореографів є складним тривалим процесом, що вимагає не тільки досконалого професійного оволодіння технічною майстерністю, але і засвоєння методик викладання дисциплін хореографічного циклу, формування загальних педагогічних і спеціальних умінь (Л. Андрощук [1], А. Підлипська, О. Семак та ін.).

У дослідженнях видатних педагогів, митців, істориків – І. Багалія, І. Іванова, П. Іванова, І. Костомарова, О. Потебні, Г. Сковороди, М. Сумцова, П. Чубинського – доведено потужний виховний вплив традицій слобожан на розвиток національної самосвідомості молоді.

Реалізацію надбань української етнопедагогіки у зміст фахової педагогіки майбутніх викладачів окреслено в працях В. Зелюка, О. Павленка, О. Семенова. Особливості впровадження у навчальний процес мистецьких факультетів фольклорної традиції

українського народу розглядали: П. Ігнатенко, І. Ляшенко, О. Рудницька, М. Семчишин.

Вплив українських традицій, зокрема українського народного танцю, на духовний розвиток особистості, формування національної самосвідомості, а також на залучення молоді до національних надбань, традицій, побуту довели Є. Зайцев, С. Зубатов, Т. Ткаченко.

Про актуальність досліджень, пов'язаних із професійною підготовкою майбутніх педагогів щодо виховання молоді на засадах національних традицій, свідчать ряд дисертаційних робіт останніх років: в роботі Н. Левінець [12] відображено формування професійної готовності майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дошкільників на засадах народних традицій; С. Лавриненко [11] у своєму дослідженні обґрунтувала підготовку майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва; Р. Береза [2] виявив компоненти змісту, шляхи, умови, форми і методи підвищення ефективності формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят; підготовку майбутніх учителів до формування естетичних орієнтацій учнів молодших класів на цінності народного мистецтва в позакласній діяльності обґрунтувала Н. Савченко [16] та ін. Однак, зазначені науковці не вивчали особливості професійної підготовки майбутніх учителів хореографії.

Українське хореографічне мистецтво, зокрема український народний танець, – це потужний фактор гуманізації суспільства, розвитку духовності, відродження національних традицій та водночас умова залучення до світових культуротворчих процесів. Василь Верховинець, видатний український фольклорист, етнограф і хореограф, у книзі «Теорія українського народного танцю» зазначав, що українське хореографічне мистецтво має вивчати народні танці, які «...наповнюють душу естетичним задоволенням, мають свою особливу мову, яка завжди свіжа, нова і мила» [3, с. 114]. Це було перше в Україні ґрунтовне дослідження характеру і принципу побудови української народної хореографії, дослідження, яке мало на меті створення на народній основі національного фахового балету.

В. Верховинець збирав, записував і переносив на сцену незмінні фольклорні зразки української народної хореографії. Основною тематикою його праць («Українське весілля», «Теорія українського народного танцю» [3], «Весняночка») є глибока повага до народної творчості, гордість за українську культуру.

Проблеми вдосконалення хореографічної фахової освіти знаходяться у нерозривному зв'язку з науковим обґрунтуванням психолого-педагогічних аспектів роботи балетмейстера та його мистецької творчої діяльності, зокрема роботи зі створення танцювальної лексики.

К. Василенко у своїй фундаментальній праці «Лексика українського народно-сценічного танцю» [5, с. 265] наголошує, що у хореографічному мистецтві основним матеріалом для створення образу є лексика танцю, причому її образність залежить не лише від її якостей, а й ідейного змісту, асоціативного ряду, вираженого за допомогою зримих засобів – рухів, поз, жестів тощо.

Мистецтвознавче дослідження лексики українського танцю не зводиться до фіксації та порівняльного аналізу формальних ознак лексики залежно від регіональних особливостей, культурно-історичних та соціально-економічних умов життя народу, а вимагає ґрунтовнішого вивчення ідейно-естетичного змісту хореографічних образів народного танцю. Вивчаючи лексику українського народного танцю, перед автором постає проблема функціонально-естетичного аналізу хореографічного твору, вивчення зв'язку лексики та композиції з естетичним змістом танцю [4, с. 144].

Мистецька та педагогічна діяльність К. Василенка привертає увагу дослідників своєю ґрунтовністю і спрямованістю на національне виховання молоді засобами танцювального мистецтва. У дисертаційному дослідженні О. Жирова [7] систематизовано народознавчі ідеї мистецько-педагогічної спадщини К. Василенка; визначено його роль у розкритті виховного потенціалу українських народних танців; обґрунтовано педагогічну концепцію митця, яка полягає у пріоритеті національної ідеї в процесі підготовки майбутніх учителів хореографії.

Значний вплив на виховання у молоді патріотизму, національної ідеї засобами українського народно-сценічного

танцю здійснив В. Авраменко [15, с. 53]. Основуючись на лекціях М. Верховинця, хореограф мріяв відродити український танець. Від В. Авраменка починається ренесанс українського хореографічного мистецтва. Він визначає український танець як окремий жанр культури та перший, хто планує по всій Україні створити школу українського народного танцю. Розуміючи велику виховну силу мистецтва, він створює танці на історичну тему: «За вільну Україну», «Сон Катерини», «Запорізький козак», «Великдень на Україні», «Гонта».

Гідний унесок у розбудову народного хореографічного мистецтва України зробив доктор мистецтвознавства А. Гуменюк («Українські народні танці» (1962, 1969) та «Народне хореографічне мистецтво України»). Він вивчав і досліджував українські народні танці, в яких, на його думку, виявляється характер, висока та самобутня культура українського народу [6, с. 29].

Дослідження традиційної обрядової культури Слобожанщини, започатковані у другій пол. ХХ ст. видатними істориками, етнографами, фольклористами (П. Чубинський, М. Максимович, В. Іванов, П. Іванов, М. Сумцов, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, О. Потебня), сприяли створенню джерельної бази з вивчення феномену етнокультурних традицій.

Письменник Г. Квітка-Основ'яненко в нарисі «Украинцы» детально зобразив мистецтво обряду українського весілля з усіма його символами (сватання, заручини, гільце, коровай, дівич-вечір тощо). Високу оцінку цим описам надав академік Д. Багалій, відомий дослідник Слобожанщини [14, с. 140].

Культурна спадщина Слобожанщини широко представлена в праці В. Іванова «Життя і творчість селян Харківської губернії». У книзі П. Іванова «Жизнь и повір'я крестьян Купянского уезда Харьковской губернии» детально описано традиції та обряди слобожан.

Творчість харківського професора М. Сумцова сприяла розширенню знань з календарно-обрядових традицій регіону. У своїх працях учений використав джерельні дані, які він отримав з чисельних експедицій по краю.

Серед сучасних досліджень культурних традицій Слобожанщини слід виокремити дисертацію Н. Аксьонової з дослідження народних слобожанських ігор, їх міфоритуальної

основи; В. Осадчу з дисертаційним дослідженням народнопісенної слобожанської традиції; дисертацію О. Ліманської [13] з вивчення слобожанського календарного свята як складової української обрядової традиції; М. Бердугу та О. Солошенка з дослідженнями свят, обрядів, звичаїв слобожан; праці М. Семенової з вивчення виховного потенціалу слобожанських народних традицій; дисертацію І. Щербіни з дослідження весільних традицій на Слобожанщині та ін.

Значним унеском у вивчення фольклорних традицій слобожанського регіону стала здійснена у 2003 році Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України експедиція, протягом якої дослідники вивчали обрядову культуру населення сіл Слово'янського, Краснолиманського, Артемівського районів Донецької області, а також Ізюмського району Харківської області. Учасниками експедиції було записано матеріали з календарної, родинної обрядовості, розважально-ігрові традиції тощо [14, с. 141].

Вплив танцювального фольклору Слобожанщини на формування національного світогляду майбутніх учителів хореографії обґрунтовується в працях О. Барабаш, Б. Колногузенка [9], О. Ліманської [13], О. Тищенко [17]. Автори доводять, що у професійній підготовці хореографів до виховання молоді етнопедagogічний аспект є визначальним, таким, що сприяє актуалізації національного самовизначення підростаючого покоління.

Виховний потенціал етнокультурних традицій є потужним засобом акумуляції соціокультурного та духовного досвіду й реалізації спадкоємності поколінь, формування світогляду українців. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів хореографії до виховання молоді етнокультурні традиції як складова фольклору українців виконують такі функції:

– комунікативну (виконує передачу культурних цінностей, їх засвоєння та збагачення через спілкування людей. Воно здійснюється за допомогою мови, музики, зображення та ін., що входять у скарбницю культурних цінностей);

– гедоністичну (використання культурних засобів у повсякденному житті дозволяє людині розвинути смак і чуттєвість, які допомагають йому при сприйнятті й оцінці

культурних явищ, сприяє формуванню потреб та інтересів, впливає на спосіб життя людини);

– світоглядну (виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оціночних, вольових. Світогляд забезпечує органічну єдність елементів свідомості через сприйняття і розуміння світу не в координатах фізичного простору й часу, а в соціокультурному вимірі);

– виховну (сприяє соціалізації індивіда до певного соціального середовища, є універсальним фактором саморозвитку людства. Вироблені культурні норми, правила, ритуали, цінності визначають загальний духовний клімат, в якому формується свідомість людини);

– соціалізуючу (залучає людину до життя свого народу, усвідомлення ним своєї національної приналежності, забезпечує йому відчуття причетності до норм і стилю життя своєї соціальної групи. Процес соціалізації дозволяє особистості стати повноцінним членом суспільства, зайняти в ньому певну позицію, і жити так, як вимагають звичаї і традиції).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз наукових концепцій зумовив необхідність втілення національної ідеї в професійному становленні учителя хореографії. Про це свідчать різні аспекти вирішення цієї проблеми, а саме:

– історичний (П. Чубинський, М. Максимович, В. Іванов, П. Іванов, М. Сумцов, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, О. Потебня.) визначає вплив етнокультурних традицій слобожан на розвиток національної самосвідомості молоді;

– мистецтвознавчий (Г. Березова, А. Ваганова, К. Голейзовський, Р. Захаров, В. Уральська, А. Мессерер, Л. Цветкова) розкриває значення національної ідеї в навчанні педагогів-хореографів;

– методичний аспект (О. Бурль, О. Жиров, С. Забрєдовський, О. Таранцева) визначає комплексний характер професійної підготовки майбутнього вчителя-хореографа, спрямований на формування основних якостей педагога-балетмейстера;

– етнопедагогічний (фольклористичний) аспект (О. Барабаш, Б. Колногузенко, О. Ліманська, О. Тіщенко) доводить позитивний

вплив танцювального фольклору Слобожанщини на формування національного світогляду майбутніх учителів хореографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Л.М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.М. Андрощук ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2009. – 20 с.
2. Береза Р.П. Формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят: Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Р.П. Береза ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.
3. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В. Верховинець – К. : Музична Україна, 1990. – 149 с.
4. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю : автореф. дис. ... докт. Мистецтвознавства / К.Ю. Василенко. – К., 1998. – 22 с.
5. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю / К.Ю. Василенко. – К. : Мистецтво, 1996. – 496 с.
6. Гуменюк А. Танці в житті українського народу // Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. – К., 1963. – С 28 – 35.
7. Жиров О.А. Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50 – 90 роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О.А. Жиров ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – 20 с.
8. Забрєдовський С.Г. Педагогічні умови розвитку мотиваційної сфери студентів хореографічних спеціалізацій в процесі фахової підготовки у вузі культури : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С.Г. Забрєдовський ; Ін-т підвищ. кваліфік. працівників культури. – К., 1997. – 22 с.
9. Колногузенко Б.М. Хореографічне мистецтво : Зб. ст. / Колногузенко Б.М. – Харків : ХДАК, 2008. – 224 с.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
11. Лавриненко С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С.О. Лавриненко ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
12. Левінець Н.В. Формування професійної готовності майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дошкільників на засадах народних традицій : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.В. Левінець ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.

13. Ліманська О.В. Календарне свято як складова української обрядової культури (на матеріалі Слобожанщини): автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / О.В. Ліманська ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2008. – 19 с.
14. Ліманська О.В. Українські календарні свята Слобожанщини : тенденції дослідження / О.В. Ліманська // Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : Зб. наук. Праць : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. у-ту. Вип. 12. – Рівне : РДГУ, 2007. – С. 138 – 146.
15. Липовецький С. Батько українського танцю // Український тиждень. – № 12 (125), березень-квітень, 2010. – С. 52 – 54.
16. Савченко Н.С. Підготовка вчителя до формування естетичних орієнтацій молодших школярів на цінності народного мистецтва (в умовах позакласної діяльності) : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.С. Савченко ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.
17. Тіщенко О. Виховні можливості обрядового сценічного танцю / О.В. Тіщенко // Теорія та методика навчання та виховання : Зб. наук. праць – Харків : ХНПУ, 2009. – С. 164 – 171.
18. Цветкова Л. Методика викладання класичного танцю : Підручник. – К. : Альтерпрес, 2005. – 324 с.